

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Николай Вуков, ИЕФЕМ-БАН

за дисертационния труд на Бистра Писанчева *„Дантелата: културни технологии и социални практики“* за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.1. Филология, докторска програма „Фолклористика“ - Културна антропология

Посветен на актуална за съвременните културологични изследвания тема, дисертационният труд на Бистра Писанчева поставя важни въпроси за оцеляването на старинните занаяти и изкуства в съвременни условия и тяхното предаване като умения на следващите поколения. Трудът представлява първо по рода си изследване върху изработването на дантела с фокус върху носителите на това умение, върху начините, по които те го възприемат, съхраняват и поддържат. Опряна на задълбочени теренни проучвания и на дългогодишния опит на авторката в изработка на дантела и в общуване с носители на това умение, дисертацията разкрива в пълнота функциите на дантелата, нейното естетическо предназначение, развитието ѝ през вековете и мястото ѝ в света на съвременния човек. Компетентно и задълбочено са представени различни видове дантела, технологиите на тяхната изработка и възпроизвеждането на традиционни модели в съчетание с разнообразни примери за тяхната нова интерпретация. Трудът се отличава с редица приноси както в проучването на конкретната тема, така и в широкото поле на изследванията, посветени на културното наследство и неговото място в съвременния свят.

Дисертационният труд се състои от 520 страници. Включва увод, три глави, заключение, библиография и четири приложения. Целите и задачите на изследването са ясно представени и последователно осъществени в хода на изложението. Още в началото авторката подчертава, че основен обект на изследването са хората, които правят дантела. Вниманието е насочено най-вече към съвременността, към практикуването на това занимание в наши дни, към мрежите от последователи, които то поражда, и към разнообразните прояви, които то намира в срещи, изложби и пр. Въз основа на проведени интервюта с дантелиери (жени и мъже) от различни страни са представени разнообразни проявления на тази практика днес и са дискутирани трудности и проблеми, с които се

сблъскват неговите носители. Важен методологически инструмент в работата са биографичните разкази, посредством които е представено собственото разбиране на носителите за поддържаната от тях традиция и са очертани редица същностни аспекти, свързани с нейното съхраняване и предаване като наследство.

Избраната методология, в съчетание с отличното познаване на обекта на изследване (както като наблюдател, така и като носител на тези умения), дават необходимата предпоставка за проникновена интерпретация на проучваните явления. Много добро впечатление правят също богатата информираност на авторката за съществуващи анализи по темата и умението да вплете в анализа си нишки от различни теоретични постановки, отнесени към антропология на всекидневието, история на облеклото, теория на изкуството, икономическа антропология, проучвания върху занаятите, свободното време и модата, биографични изследвания и др.

Без намерение да се спирам в детайли на съдържанието в отделните глави на труда, ще открия някои от особено ценните моменти в тях. На фона на детайлно проследената история на дантелата през вековете, **първа глава** представя историята на дантелата в България и спецификата в развитието на определени техники на нейната изработка. Проследен е преходът от ръчно изработена в машинно произведена дантела и е представено развитието на совалковата дантела в България и превръщането на Калофер като своеобразен център за производство на такъв тип изделия благодарение на създаденото в този град специализирано училище. Проведено е сравнително проучване на обучението в ръкоделни умения в края на XIX век и първите десетилетия на XX век. Анализирани са редица важни процеси във връзка с производството и социалните функции на дантелата – преходът от любителство към професионализация на градското ръкоделие, промените в модата и всекидневието през XX в., културата на свободното време и интересът към изготвянето на дантела като хоби, отражението, което изработката на дантела намира в различни периодични издания и в поддържането на обществен интерес към тази практика.

Посветена на технологията на моделите в дантелата, **втора глава** интерпретира изработката на дантела през теорията на Мишел дьо Серто за изобретяването на всекидневието и анализира различни проявления на връзката между традиция и новаторство в изработката на дантела. С впечатляваща прецизност са коментирани

въпросите за разликите между ръчната и машинно изработената дантела, за мястото на импровизацията при поддържане на традицията, за приемствеността спрямо унаследените модели и обновяването им с нови форми и техники. Оригинален характер има частта за разбирането на дантелата като изкуство и за връзката ѝ с другите изкуства – визуални и приложни изкуства, музика и др. Продължителните теренни проучвания на авторката и работата ѝ с различни архивни и документални източници дават отличен резултат в частите, посветени на обучението в изработка на дантела и на практиките по съхраняването и предаване на уменията на младите поколения. Предоставена е богатата информация за множество инициативи за проекти, курсове, изложби и практически дейности, насочени към популяризирането на дантелата и нейното ново осмисляне в съвременни условия (напр. като хоби, арт терапия и др.). Особено ценни в тази част са наблюденията за наличието на мрежи и общности на производителите на дантела, и открояването на неформална група „СедянкаТА“ като социална група с ценен влог в съхраняването и поддържането на тази традиция.

Оригинален е подстъпът към темата и в трета глава, където авторката анализира езика, на който се говори за дантелата. Въз основа на богат свод от публикувани източници и записки на дантелиери, са проследени промените в термините през десетилетията, на различните средства за обяснение на технологията за изработка и на начините за социализация на уменията сред представителите на различни поколения. Предоставена е изчерпателна информация за назоваването на различни аспекти на процеса по изработка на дантела (типове дантела, инструменти, материали, фигури, модели, движения и пр.), като тази информация е проследена с оглед на развитието ѝ във времето и с оглед на нейните социални функции. Въз основа на проведен анализ е направено аргументирано заключение за наличието на специфичен професионален език сред майсторите и носителите на това умение – език, който продължава да се съхранява независимо от предизвикателствата, пред които е изправено поддържането на тази традиция днес.

Заключението на труда синтезира резултатите от проведеното проучване и надгражда анализа с допълнителна интерпретация за настоящето и бъдещо развитие на тази традиция. Дисертацията включва богат свод от приложения, които не само помагат на читателя да се ориентира в изследваната материя, но и сами представляват ценно

проучване на различни аспекти на заниманията с дантела – описания на инструментите и материалите, речник на термините и сравнителен анализ на тяхната употреба, дешифрирани записи на интервюта с респонденти и др. По дисертацията има осъществени три публикации, свидетелстващи за успешната социализация на резултатите от изследването в български и чуждестранни научни издания.

Дисертационният труд на Бистра Писанчева притежава редица приноси, някои от които са отбелязани в автореферата на дисертацията, но други заслужават да се подчертаят още по-категорично. Трудът не само представлява първото по рода си проучване на тази традиция, но има също важен принос в задълбоченото представяне на процесите на развитие на специфична културна технология и на нейното съхраняване като нематериално културно наследство в съвременността. Пред нас имаме рядък случай на цялостно и завършено изследване на всички стъпки в развитието на занаят и набор от умения – както в исторически план, така и като процес сам по себе си, като част от нагласите, знанията и усвоените навици на носителите. Отчетлив е приносът на труда в обвързването на културната технология със социалната практика (изведено още в заглавието на труда), в прочита на традицията през унаследените техники и тяхното битуване като жива и споделяна практика между представители на различни поколения. Опитът на авторката като дългогодишен участник в този процес е рядък шанс, намерил успешна реализация в дисертационното изследване.

Трудът впечатлява с много доброто полагане на практикуването на това традиционно изкуство в България на фона на световните процеси през последните столетия. Очертаните тенденции не само позволяват да се очертае спецификата в поддържането на традицията у нас, но също и да се съпостави с редица фактори, влияещи върху мястото ѝ в културата, бита, всекидневието в различни европейски и не само европейски страни. В тази връзка текстът има важен принос в изследването както на социалните практики и мрежи вътре в страната, така и на транснационалните мрежи на културен и образователен обмен между носители на тази традиция.

Сред безспорните приноси на труда е задълбоченият анализ на дантелиерите като общност на носителите – общност, опряна на споделени интереси и умения, имаща своя вътрешна динамика и културно присъствие. Дисертацията изследва в детайли различни страни от функционирането на тази общност, като не оставя без внимание нейното

обществено възприемане и ефектите от нейната дейност в исторически и съвременен план. За първи път са подложени на анализ езиковите аспекти на тази общност и е направен оригинален прочит на специфичния професионален език, използван от дантелиерите. Не на последно място, анализът на изработването на дантелата като хоби, арт терапия и преподавателска работа предлага нови перспективи за осмисляне на функциите, които такива традиционни занаяти и практики могат да имат като културно наследство в съвременния свят.

Всичко изказано дотук ми дава основание не само да поздравя авторката за задълбоченото и прецизно дисертационно изследване, но така също да препоръчам публикуването на труда в книжно издание. Като се опирам на отличните си впечатления от дисертационния труд и на убедеността в неговите научни приноси, **подкрепям категорично присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Бистра Писанчева по професионално направление 2.1. Филология, докторска програма „Фолклористика“ – Културна антропология.**

София, 7.06.2021 г.

доц. д-р Николай Вуков